

#ochronaśrodowiska
#świadomościękologiczna
#dbamoplanetę
#naturalne #przyroda
#ekologia #edukacja #klimski

Artykuł powstał w ramach projektu pt.: **Od zatowizowanej bezradności i lęku jednostki do harmonijnego życia w lokalnej społeczności**

Białe plamy na mapie Polski w obszarze edukacji i świadomości ekologicznej

Edukacja ekologiczna jest obecnie postrzegana jako priorytetowe zadanie, którego cele zmierzają do wykształcenia człowieka nieobojętnego na środowisko. Człowieka, którego świadomość ekologiczna będzie na tyle wysoka, że odzwierciedli się zarówno w jego wiedzy, jak i codziennych działaniach. Bez wątplenia najwłaściwszym miejscem do rozpoczęcia tak ukierunkowanej edukacji jest najbliższe otoczenie rodzinne, które na pewnym etapie zostaje wsparte formalną edukacją wczesnoszkolną i dalej ewoluuje wraz z kolejnymi etapami kształcenia. Nie wolno jednak edukacji ekologicznej sprowadzić tylko do jej formalnego wymiaru a więc takiego, który odbywa się „w ławce szkolnej”.

W tym miejscu należy zaznaczyć, że edukacja ekologiczna to proces przekazu wiedzy rozciągnięty na całe życie i również realizowany poza środowiskiem szkolnym.

Jest to tzw. nieformalna edukacja ekologiczna, która przynosi bardzo duże efekty.

Problematyka skutecznej edukacji ekologicznej, przekładająca się na wzrost świadomości ekologicznej, a w konsekwencji mająca wymiar praktyczny, od wielu lat budzi zainteresowanie w środowisku naukowym i staje się przedmiotem badań pedagogów, socjologów oraz specjalistów od ekologii i ochrony środowiska. Przyczyną podjęcia takich analiz stał się moment, w którym ludzie zaczęli dostrzegać, że przyroda nie może być traktowana jako żywioł całkowicie poddany wykorzystaniu przez człowieka. Tym momentem był konieczny zwrot w relacji człowieka do świata przyrody.

Dotychczasowa relacja, która przejawiała się w dominacji jednego z elementów środowiska – człowieka, nad drugim – przyrodą zaczęła przynosić pewne nieuniknione konsekwencje.

W pierwszej kolejności były one widoczne w krajach, w których kluczową rolę odgrywała polityka związana z procesem industrializacji czy pożądanym wzrostem ekonomicznym, później stopniowo uwidoczniło się to także w innych społeczeństwach określanych jako mniej zamożne.

Pojawiający się w świecie kryzys ekologiczny stał się przyczyną refleksji skłaniającej do podjęcia racjonalnych kroków mogących go powstrzymać. W wyniku tego zaczęto organizować na arenach międzynarodowych konferencje skupiające liczne grupy naukowe, społeczne, polityczne, których uczestnicy debatowali nad możliwościami zmiany panującej wśród ludzi mentalności na bardziej przyjazną środowisku. Niezbędnym elementem kształtowania prawidłowych relacji jest określone wartościowanie przyrody zależne w dużej mierze od posiadanej świadomości ekologicznej, która jest wynikiem uczestnictwa w procesie edukacyjnym, w tym edukacji ekologicznej. Można bowiem środowisko przyrodnicze postrzegać jako dobro użytkowe, z którego należy bezgranicznie korzystać lub jako wytwór Boga dany człowiekowi do egzystencji, któremu należy się poszanowanie i troska o jego zasoby. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że środowisko w kontekście edukacji ekologicznej należy rozumieć jako przestrzeń społeczno-przyrodniczą, którą tworzą różne komponenty, w tym również człowiek. Stąd potrzeba realizacji skutecznej edukacji ekologicznej, która w swych działaniach uwrażliwi człowieka na skutki jakie może on wyrządzić swoją niewłaściwą działalnością dla środowiska, a tym samym dla samego siebie.

Do kluczowych czynników kształtujących świadomość ekologiczną należy edukacja oraz wydarzenia mające istotny wpływ na społeczne nastawienie do przyrody. Zasadniczą rolę w tym aspekcie odgrywa rzetelny przekaz informacji, pozbawiony manipulacji i zniekształconej oceny sytuacji. W edukacji duże znaczenie ma też miejsce, w którym mieszkają osoby uczestniczące w jej procesie. Dostęp do różnych form realizacji procesu edukacji ekologicznej ma w tym przypadku kluczową rolę i przekłada się na efektywność edukacyjną. Porównując społeczności lokalne z mieszkańcami dużych aglomeracji miejskich można natrafić na takie rejony, gdzie dostęp do nowoczesnych form edukacji jest utrudniony.

Stan świadomości ekologicznej nie podlega jednoznacznej ocenie, dlatego też ważnym elementem są badania empiryczne prowadzone w rozmaitych kręgach społeczeństwa, obejmujące zarówno młode osoby, jak również dorosłych, osoby wykonujących różne profesje, zamieszkujące tereny zurbanizowane, jak też regiony nazywane „Polską powiatową”.

Wszelkie aktywności człowieka, które realizuje on w imię szeroko pojętego rozwoju, zostawiają swój ślad w środowisku. Ów ślad to nie tylko ingerencja w środowisko rozumiane jako miejsce przeznaczone dla istnienia organizmów roślinnych czy zwierzęcych, ale ponadto, jak zostało to wcześniej wspomniane, przestrzeń społeczna, w której człowiek się rozwija i realizuje. Należy zatem stwierdzić, że wszelkie możliwości doskonalenia się człowieka oddziałują na środowisko, którym jest przestrzeń społeczno-przyrodnicza. Nie bez powodu pojawia się tu takie rozumienie środowiska (jako przestrzeni społeczno-przyrodniczej), gdyż pozwala to na szerokie ujęcie elementów je tworzących bez pominięcia samego człowieka.

W potocznym rozumieniu wyrażenie „świadomość ekologiczna” używane jest w ściśle określonym kontekście. Zazwyczaj ów kontekst odnosi się do oceny bądź wyrażenia opinii związanej z działaniami realizowanymi w środowisku społeczno-przyrodniczym. Można zatem stwierdzić, że konsekwencją wysokiej świadomości ekologicznej będą przejawiane określone postawy człowieka względem środowiska.

Chcąc wyjaśnić wyrażenie „świadomość ekologiczna” warto przyjrzeć się jego pierwszemu elementowi, jakim jest termin „świadomość”. Niewątpliwie funkcjonuje on w powszechnym użyciu i często się do niego odwołujemy. Podejmując jakieś działania można być bardziej lub mniej świadomym konsekwencji, jakie one przyniosą. Oczywiście nasze czysto ludzkie decyzje mają istotne znaczenie w kontekście troski, jaką przejawiamy za dobro wspólne czyli środowisko społeczno-przyrodnicze.

W ogólnym ujęciu wszelkie aktywności, jakie człowiek podejmował w minionych wiekach oraz realizuje współcześnie, a które to służyły i służą ochronie przyrody, zarówno obszarowej, jak i gatunkowej są realizowane w oparciu o świadomość ekologiczną. Z pewnością tamtejsza forma świadomości ekologicznej była znacznie odmienna od współczesnej i charakteryzowała się podejściem zdrowo-rozrządkowym i incydentalnym. Znajomość reguł panujących w przyrodzie ludzie pozyskiwali z jej doświadczania lub z edukacji, która prowadzona była w rodzinach na zasadzie przekazu informacji. Incydentalny wymiar panującej w przeszłości świadomości ekologicznej wiązał się z refleksją nad stanem przyrody jedynie w kręgu środowiska lokalnego. Holistyczna ochrona środowiska naturalnego w wymiarze ponadlokalnym nie stanowiła większego zainteresowania.

Zintensyfikowanie działań, mających na celu budzenie świadomości ekologicznej wśród jednostek, ma miejsce w drugiej połowie ubiegłego wieku. Wśród czynników, które przyczyniły się do formowania świadomości ekologicznej w społeczeństwach krajów rozwiniętych oraz ubogich był poprawiający się poziom życia, globalizm oraz coraz to powszechniejszy dostęp do wiedzy o zagrożeniach środowiskowych.

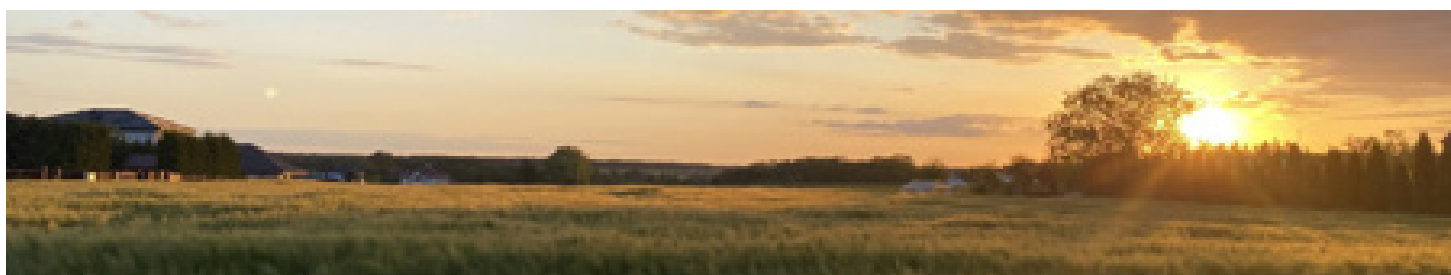
Wyrażenie „świadomość ekologiczna” wyjaśniane jest w literaturze przedmiotu dość często.

Tadeusz Burger świadomość ekologiczną definiuje jako „(...) zespół informacji i przekonań na temat środowiska naturalnego” oraz stwierdza, że świadomość ekologiczna jest „(...) postrzeganiem związków między stanem i charakterem środowiska naturalnego, a warunkami i jakością życia człowieka.” Ligia Tuszyńska zwraca uwagę, że o świadomości ekologicznej należy mówić w kontekście konstytuujących ją części, nastawień, emocji, które należą do zbioru wartości odnoszących się do środowiska przyrodniczego.

Wyjaśnienie wyrażenia „świadomość ekologiczna” pozwala wyróżnić główne rodzaje świadomości ekologicznej, które funkcjonują we współczesnym społeczeństwie. Przeanalizowanie poszczególnych rodzajów możliwe jest w oparciu o relacje, jaka występuje między człowiekiem, a komponentami środowiska naturalnego.

Pierwszy rodzaj świadomości ekologicznej związany jest z nakazem jaki człowiek dostał od Stwórcy w momencie kreacji świata. Człowiek jako wyróżniony spośród innych stworzeń otrzymał prawo do zarządzania poszczególnymi elementami środowiska. Wyrażone zostało to w pierwszym rozdziale Księgi Rodzaju: „(...) Niech panuje nad rybami morskimi, nad ptactwem powietrznym, nad bydłem, nad całą ziemią i nad wszelkim zwierzętciem naziemnym” (Księga Rodzaju 1, 26–27). Ten rodzaj świadomości ekologicznej funkcjonował dość powszechnie w różnych społeczeństwach. Wiązało się to z korzystaniem z zasobów środowiska naturalnego, często w sposób nieumiarkowany, co w późniejszej perspektywie skutkowało różnymi deficytami.

Drugi rodzaj świadomości ekologicznej również ma swoje źródło w interpretacji słów zaczerpniętych z trzeciego rozdziału Księgi Rodzaju: „(...) przekłeta niech będzie ziemia z twego powodu: w trudzie będziesz zdobywał od niej pożywienie dla siebie po wszystkie dni twego życia” (Księga Rodzaju 3, 17–18). Ten rodzaj świadomości ekologicznej pokazuje, że bezwzględne panowanie człowieka nad światem przyrody zostaje zastąpione przez pracę, a eksploatację zasobów środowiska zostaje ograniczone. Praca w tym rodzaju świadomości ekologicznej stanowi „pomost” łączący człowieka z przyrodą. Człowiek korzystał z zasobów jakimi dysponuje środowisko w celu dalszego rozwoju swojej osoby. Jednak przyroda zaczęła wyznaczać granice dla działalności człowieka. Tymi granicami były możliwości przekształcania jej zgodnie z potrzebami. Z pomocą przyrody ludzie się rozwijali i przekształcali środowisko naturalne i społeczne.

Kolejny rodzaj świadomości ekologicznej określany jest mianem konserwacyjnego. Charakteryzuje się on postawą zwaną konserwacyjną, która ma na celu takie egzystowanie człowieka w areale środowiska naturalnego, aby zostało ono naruszone lub modyfikowane w możliwie jak najmniejszym stopniu. Postawa konserwacyjna wytworzyła się w oparciu o rozprzestrzenianie działalności człowieka w środowisku naturalnym. Nie trzeba rezygnować z własnych potrzeb, ale przykładowo produkcję prowadzić w taki sposób, który pozwoli na zachowanie dóbr przyrody dla przyszłych pokoleń.

Badania kulturoznawcze i etnograficzne zgłębiające wiedzę o cywilizacjach globu ziemskiego pozwalają sformułować wniosek, że myśl o jedności świata nie jest im obojętna. Zatem szacunek i koegzystencja człowieka z przyrodą skutkuje ładem i harmonią wśród wszystkich komponentów porządku przyrodniczego. Pozytywne ustosunkowanie się do takiej postawy wyznacza następny rodzaj świadomości ekologicznej, tzw. franciszkański. Można go odnaleźć analizując żywot św. Franciszka z Asyżu, który cechował się atencją i miłością w stosunku przedstawicieli świata przyrody. Wzór jaki nakreślił św. Franciszek poprzez swoją postawę staje się często inspiracją dla organizacji, którym troska o człowieka i przyrodę nie jest obojętna.

Ostatni przytoczony rodzaj świadomości ekologicznej związany jest z kierunkiem ideologicznym nazwanym zegizmem. Do kluczowych założeń tej ideologii należy powstrzymywanie rozwoju w dziedzinie techniki, urbanizacji, badań naukowych po to, by nie dopuścić do dewastacji naturalnego środowiska, a tym samym i zagłady człowieka.

Wyszczególnione i scharakteryzowane rodzaje świadomości ekologicznej, jakie można odnaleźć we współczesnym społeczeństwie, kreślą z jednej strony ciągłą potrzebę uniezależnienia się człowieka od przyrody, a z drugiej strony wskazują na zmianę jego myślenia w tej kwestii. Powodem tej zmiany jest dostrzeżenie faktu, że zarówno ludzie, jak i przyroda są częścią środowiska co powinno się odzwierciedlać w naszych codziennych wyborach i postawach. Uznanie tej prawdy przyczyni się do podejmowania właściwych decyzji, które mogą wpływać na stan i jakość szeroko pojętego środowiska społeczno-przyrodniczego.

Przyszłość zależy od nas wszystkich...

Źródła:

- Broda J., Pluskiewicz W., Świadomość ekologiczna i wartościowanie przyrody, Gliwice 1993.
- Burger T. Świadomość ekologiczna społeczeństwa polskiego u progu XXI w. Raport 1, Warszawa 2000.
- Burger T., Świadomość ekologiczna społeczeństwa polskiego, Warszawa 2005.
- Dołęga J. M., Zarys sozologii systemowej, Warszawa 2005.
- Kaniewska M., Klimski M. (2014) Kształtowanie świadomości ekologicznej – perspektywa Lifelong Learning. „Journal of Modern Science”, 3, s. 473–489.
- Kaniewska M., Klimski M., Global education as a way of reinforcing the proces by which a solidaritous and justwroldisbuilt, w: „Papers on Global Change” 2017, vol. 24, s. 83–94.
- Klimska A., Klimski M., Edukacja ekologiczna w polskiej szkole, Wydawnictwo Wszechnicy Mazurskiej Acta Universitatis Masuriensis, Olecko 2009.
- Tuszyńska L., Edukacja ekologiczna dla nauczycieli i studentów, Warszawa 2006.

Sfinansowano przez Narodowy Instytut
Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa
Obywatelskiego ze środków Programu Rozwoju
Organizacji Obywatelskich na lata 2018-2030

